

יסודות פסחים

שיעור שמיני

איסור הנאה מחמץ

מקורות

- א. גמ' כא: "אמר חזקיה... כדרך שפרט לך בנבילה"
ב. גמ' כח:- "מתני'... סמוכין לא דריש"
ג. ירושלמי פסחים פ"ב ה"א [וכן ערלה פ"ג ה"א] "ר' אבהו... שקבע הכתוב זמן"; ביאור הגר"א לירושלמי ערלה שם, ד"ה שקבע לה
ד. רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"א ה"ב; הל' מאכלות אסורות פ"ח הט"ו
ה. אבן האזל הל' חמץ ומצה פ"א ה"ז

ירושלמי ערלה פ"ג ה"א; פסחים פ"ב ה"א

ר' אבהו בשם ר' אלעזר: כל מקום שנאמר 'לא תאכל' 'לא תאכלו' 'לא יאכלו', את תופש איסור הנאה כאיסור אכילה עד שיבא הכתוב ויפרוש לך כשם שפירש לך באבר מן החי ונבילה... והא כתיב 'ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה' ? א"ר אבא מרי אחוי דר' יוסי: שנייה היא שקבע הכתוב זמן.

ביאור הגר"א לירושלמי ערלה, שם

שקבע לה הכתוב זמן - פירוש לאיסור, עד י"ו בניסן, ומסתמא אינו אסור בהנאה, דכיון שאינו אסור אלא עד אותו זמן מסתמא לא חמיר איסורו כך כל שיהא אסור בהנאה. והא דחמץ אסור בהנאה, היינו משום שאותו חמץ שהיה בפסח אסור לעולם.

אבן האזל הל' חמץ ומצה פ"א ה"ז

ונראה דהנה הרמב"ם פוסק כר' אבהו דכל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור בהנאה, וגבי חמץ בפסח כתב בפ"א ה"ב דאסור בהנאה מקרא דלא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה ופי' הר"נ משום דהאי קרא מבורר טפי וזה דחוק, והנה באמת יתפלא למה פסק כר' אבהו לגבי חזקיה (עיין ברא"ש חולין פ' גיד הנשה סי' י"ז) הלא אפי' לגבי ר' יוחנן פסקינן כחזקיה כ"ש לגבי ר' אבהו תלמידו.

והנראה בזה דהנה יש לחקור אם חמץ בפסח הוי איסור חפצא או איסור גברא כיון דלאחר הפסח מותר מדאורייתא לדידן דקיי"ל כר"ש... והנה לפי"ז אפשר לומר דלא שייך למיגמר חמץ בפסח מחלב לגבי איסור הנאה דדוקא איסור מאכל ילפינן מחלב. אח"כ מצאתי דבירושלמי ערלה פ"ג ה"א' מתרץ בהא דפריך הגמ' מחדש דלא אסור בהנאה ומשני דשניא הוא דהוי לזמן, ומוכח דהירושלמי סובר גם לגבי חדש דהוי איסור גברא דאינו אסור אלא עד הזמן, אכן כבר תמהו המפרשים דא"כ חמץ נמי הוי לזמן ואמאי יליף לה ר' אבהו מנבלה, ומתמצים משום דחמץ כיון דצריך שריפה לא שייך לומר בזה דהוי לזמן דהא חמץ דמקודם אין לו היתר, אכן לכד שסברתם אינה מוכרחת עוד יתפלא דהא חמץ של עכו"ם אסור בהנאה ואין צריך שריפה, ואי הוי ילפינן שאור דאכילה משאור דראיה לא היה קשה, אך לא פסקינן כן והדר ביה ראב"י.

ע"כ המחזור דהירושלמי סובר דר' אבהו יסבור כר' יהודה דאסור אף לאחר הפסח ולא הוי איסור לזמן ותלמודין דאינו מתרץ כן ע"כ סובר דר' אבהו סובר כן גם אליבא דר' שמעון, ומ"מ אם היינו אומרים דבסברא זו פליגי חזקיה ור' אבהו, א"כ צריך חזקיה לאשמעינן מלא יאכל ואינו מוכרח דפליג אר' אבהו בכל איסורי מאכל, וע"כ הא דלא מתרץ תלמודין כן משום דרוצה לתרץ גם דברי חזקיה אליבא דכ"ע בין לר' יהודה בין לר' שמעון, ולכן לא מצי לתרץ דחזקיה סובר כסברת הירושלמי כיון דאי סובר כר' יהודה לא הוי לזמן, אבל אליבא דדינא כיון דפסקינן כר' שמעון בלאחר זמנו, סובר הרמב"ם כסברת הירושלמי רק דבחדש אפשר דלא סובר כן דהוי לזמן ומשום דבחדש עיצומו של יום מתיר ורק בחמץ בפסח דאינו אסור אלא דווקא עד הזמן סובר כסברתינו הנ"ל, ונמצא דלא נצטרך לומר דחזקיה פליג אר' אבהו בשאר איסורים רק בחמץ בפסח משום דלא הוי איסורי מאכל, אבל ר' אבהו ע"כ סובר דאין לחלק בין חמץ בפסח לאיסורי מאכל והרמב"ם פוסק בזה כחזקיה לגבי ר' אבהו ולכן שפיר פסק בכל מקום כר' אבהו ובחמץ בפסח כחזקיה.

בשיעור שעבר עסקנו ביסודות איסורי הנאה, וראינו את מחלוקת תוספות והר"ן ביחס בין איסור האכילה ואיסור ההנאה: לפי תוספות, איסור האכילה וההנאה הוא איסור אחד. לעומת זאת, לפי הר"ן, אלו שני איסורים שונים. העמקנו בביאור ההבנה שאיסור האכילה וההנאה הוא איסור אחד, והצגנו את ביאורי האחרונים לדרך זו: רבי עקיבא איגר טוען שהאיסור הוא בהנאה והאכילה אסורה מחמת ההנאה שבה. רבי עקיבא איגר עצמו דוחה הבנה זו, ואכן יש אחרונים הטוענים בשיטת הרמב"ם שהיחס בין האכילה להנאה מתבאר באופן אחר: האיסור המפורש בתורה הוא אכילה, אלא שממנו לומדים על עיקרון כללי האוסר כל שימוש בגורם האסור. בשלהי השיעור עמדנו על כך, שהבנה זו בגדר איסור הנאה נובעת מהבנה שאיסור אינו מסתכם במעשה האכילה בלבד, אלא הוא נובע מ'איסור חפצא' הקיים על הגורם האסור, ומחמת 'איסור החפצא' נאסר כל שימוש בו.

על פי הבנה זו, מסתבר להגביל את דברי רבי אבהו, "כל מקום שנאמר 'לא יאכל', 'לא תאכל', 'לא תאכלו', אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע", לגבי 'איסורי חפצא' בלבד. וכך, 'איסורי חפצא' שנאמרה בהם אזהרת "לא תאכל" וכדו' יאסרו גם בהנאה, ואילו 'איסורי גברא' שנאמרה בהם לשון זו יהיו אסורים באכילה בלבד.

על פי הצעה זו, היה נראה לחלק בין חמץ לשאר המאכלים האסורים: המאכלים האסורים הם אכן 'איסורי חפצא', ולכן הם אסורים גם בהנאה; איסור חמץ, לעומת זאת, הואיל והוא נוהג רק בשבעת ימי החג, מהווה 'איסור גברא' בלבד, ולכן אין ללמוד מאיסור האכילה על קיומו של איסור הנאה, ויש צורך במקור מיוחד לכך.

אמנם, ניתן להוכיח שלא כחילוק זה מדברי הגמרא במקור איסור ההנאה:

אמר חזקיה: מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה? שנאמר 'לא יאכל חמץ' – לא יהא בו היתר אכילה. טעמא דכתב רחמנא 'לא יאכל חמץ', הא לא כתב 'לא יאכל' הוה אמינא איסור אכילה משמע איסור הנאה לא משמע. ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: כל מקום שנאמר 'לא יאכל' 'לא תאכל' 'לא תאכלו', אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה. [פסחים כא:]

הגמרא מביאה את חזקיה המביא לימוד מיוחד לאיסור הנאה מחמץ, והיא לומדת מדבריו שהוא חולק על דברי רבי אבהו ש"כל מקום שנאמר 'לא יאכל'... אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע". על פי האמור, נראה היה לחלק בין חמץ לשאר האיסורים: ייתכן וחזקיה מודה לדברי רבי אבהו ביחס לשאר המאכלים האסורים, הואיל והם 'איסורי חפצא', ודבריו אמורים ביחס לחמץ בלבד, הואיל והוא 'איסור גברא'. ואם כן, מדברי הגמרא שלא העלתה את האפשרות לחלק בין חמץ לשאר המאכלים האסורים, מוכח שלא כדברינו. לפי זה יש לבחון מדוע הגמרא לא קיבלה חילוק זה. לשם כך נגדיר את ההנחות עליהן התבססו דברינו ונעיין איזו הנחה אינה נכונה.

הצעתנו לחלק בין חמץ לשאר המאכלים האסורים התבססה על שלוש הנחות:

- א. איסור ההנאה נובע מכך שהאיסור הוא 'איסור חפצא'.
- ב. דווקא מאכלים אסורים, שאיסורם אינו מוגבל בזמן, הם 'איסורי חפצא', אך איסורים התלויים בזמן הם 'איסורי גברא'.
- ג. איסור חמץ דומה במהותו לשאר איסורים התלויים בזמן.

ניתן לחשוב שהגמרא חולקת על אחת משתי ההנחות הראשונות: או שלדידה אין קשר בין איסור ההנאה ל'איסור חפצא' (שלא כדברינו בסוף השיעור הקודם), או שהיא סוברת שגם איסורים התלויים בזמן הם איסורי חפצא¹. אמנם, הנחות אלו משתמעות מתוך דברי הירושלמי, המבאר מדוע חדש אינו אסור בהנאה:

והא כתיב 'ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה'? אמר רבי אבא מרי אחוי דרבי יוסי: שנייה היא שקבע הכתוב זמן.
[ירושלמי פסחים פ"ב ה"א]

לדברי הירושלמי, חדש אינו אסור בהנאה משום שהוא איסור התלוי בזמן². עולה מכך, כי הירושלמי מבחין בין המאכלים האסורים לאיסורים התלויים בזמן: במאכלים האסורים איסור האכילה מלמד שקיים גם איסור הנאה, ואילו האיסורים התלויים בזמן אינם אסורים אלא באכילה. מסתבר שחילוקו של הירושלמי מבוסס על ההבחנה דלעיל בין המאכלים האסורים ב'איסור חפצא', לבין איסורי זמן שהם 'איסורי גברא' בלבד. לפי זה, הירושלמי מקבל את שתי ההנחות הראשונות, ומכאן שהוא חולק על ההנחה השלישית, ולשיטתו איסור חמץ שונה במהותו מהאיסורים התלויים בזמן.

הגר"א בביאורו לירושלמי מסביר את טעם החילוק בין חמץ לאיסורים התלויים בזמן:

והא דחמץ אסור בהנאה, היינו משום שאותו חמץ שהיה בפסח אסור לעולם.

[ביאור הגר"א לירושלמי ערלה פ"ג ה"א ד"ה שקבע לה]

לדברי הגר"א, הירושלמי משווה את חמץ לשאר המאכלים האסורים ולא לאיסורים התלויים בזמן, הואיל וחמץ שעבר עליו הפסח אסור לעולם, ואם כן איסור חמץ אינו מוגבל לפסח בלבד.

אמנם, דין חמץ שעבר עליו הפסח שנוי במחלוקת תנאים:

חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו עובר עליו בלאו, תוך זמנו עובר עליו בלאו וזאת, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום, תוך זמנו עובר עליו בכרת ובלאו.
[פסחים כח.:-]

לשיטת רבי יהודה יש איסור תורה בחמץ שעבר עליו הפסח, ואילו לשיטת רבי שמעון מדין תורה חמץ שעבר עליו הפסח מותר³. ואם כן, מדברי הגר"א עולה שדברי הירושלמי מבוססים על שיטת רבי יהודה, ודווקא לשיטתו יש להשוות בין חמץ לשאר מאכלים האסורים. לעומת זאת, לשיטת רבי

¹ עיקר הטענה שאיסורים התלויים בזמן הם איסורי חפצא היא מיסודו של ה'תוספות יום הכיפורים' (יומא עג: ד"ה מודה). לדבריו, יש חידוש מיוחד שדין 'חצי שיעור' קיים גם ביום הכיפורים הואיל ואיסור אכילה ביום הכיפורים הוא איסור גברא: "דסלקא דעתך דמינא דבשלמא בשאר איסורין כגון חלב דהאיסור הוא דהאוכל עצמו הוא אסור, לפיכך גם בחצי שיעור אסור מן התורה, אבל ביום הכיפורים דהאוכל עצמו הוא מותר והאיסור הוא אגברא דחייב להתענות, אם כן הוה אמינא דוקא בכשיעור דאיכא יתובי דעתא אסור אבל פחות מכשיעור ליכא יתובי דעתא... קא משמע לך". [ועי' קובץ ביאורים [גיטין אות 1], שהבחנה זו בין המאכלים האסורים לאיסורי זמן עומדת ביסוד דברי רבנו תם [בתוס' גיטין ז. ד"ה השתא] שהכלל ש'בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמן לא כל שכן', אמור לגבי מאכלים אסורים בלבד ולא לגבי איסורים אחרים (כחילול שבת וכדו'). [וכן עולה מדברי הרשב"א [עירובין ל. ד"ה אי אתה], וע"ע אתון דאורייתא [כלל י] הדן בכך].

² הבבלי [כג.] מבאר באופן אחר מדוע חדש אינו אסור בהנאה, ועי' אור שמח [הל' חמץ ומצה פ"ו ה"ז] המבאר שהבבלי והירושלמי נחלקו ביסוד איסור חדש, האם הוא איסור גברא או איסור חפצא.

³ הגמרא [כט.] מוסיפה שמדרבנן חמץ שעבר עליו הפסח אסור מחמת קנס – "הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא".

שמעון, שחמץ אסור בפסח בלבד, איסור חמץ אינו דומה לשאר מאכלים האסורים, אלא הוא איסור התלוי בזמן.⁴

על פי דברים אלו נראה שמחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון אינה רק בדין חמץ שעבר עליו הפסח, אלא מחלוקתם נעוצה בגדר איסור חמץ: לשיטת רבי יהודה איסור חמץ הוא 'איסור חפצא', והוא דומה במהותו לשאר מאכלים האסורים.⁵ לעומת זאת, לשיטת רבי שמעון איסור חמץ הוא איסור התלוי בזמן, ולכן – בשונה משאר המאכלים האסורים – הוא אינו 'איסור חפצא' אלא 'איסור גברא'.⁶

לעומת דברים אלו, ניתן להציע שגם לשיטת רבי שמעון קיים הבדל עקרוני בין איסור חמץ לשאר האיסורים התלויים בזמן.⁷ הצעה זו מבוססת על הטענה שאמנם איסור חמץ אינו נוהג אלא בפסח אך הוא שונה משאר האיסורים התלויים בזמן, שכן בחמץ הזמן אינו רק שעת חלות האיסור אלא הוא מרכיב בגוף האיסור: זמן הפסח מגדיר את החמץ כגורם שלילי, וכך הוא הופך ל'חפצא של איסור'.

הגדרה זו, שחמץ בפסח הוא 'איסור חפצא' משום שהזמן מגדיר את החמץ כ'חפצא של איסור', שנויה במחלוקת הראשונים.

מהר"ח אור זרוע מביא את פסקו של אביו האור זרוע שבתערובת מצה וחמץ לפני הפסח המצה יכולה לבטל את החמץ ברוב:

ר"י הביא ראיה דהיתר בהיתר בטל. מדתנן: 'צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה, אם רוב מן הגמלים מותר להביא פשתן עמהם', ע"כ. וכתב אבא מרי זצ"ל: מכאן דאם נתערב חמץ במצה קודם זמנו שנתבטל כבר מאותו זמן, ואינו חוזר ונייעור בפסח לאסור במשהו.

[מהר"ח אור זרוע סי' יז]⁸

האור זרוע לומד מהמשנה בכלאים [פ"ט מ"א] האומרת שיש דין ביטול ברוב בתערובת צמר רחלים וצמר גמלים, שגם היתר בהיתר בטל ברוב. מכך מסיק האור זרוע, שרוב מצה יכול לבטל את מיעוט החמץ, על אף שלפני הפסח גם החמץ וגם המצה נחשבים להיתר.

המהר"ח אור זרוע חולק על דברי אביו:

ואני בעוני דעתי אומר: מה ראיה יש מצמר רחלים, דשם חל כבר איסור עליו, שאסור להביא פשתן עמו והפשתן הוא בעולם. אבל חמץ קודם זמנו, שאין איסור חמץ חל עליו עדיין כלל, מה ביטול שייך בזה. [שם]

המהר"ח אור זרוע מודה לדבריו אביו, שתערובת חמץ ומצה לפני הפסח היא תערובת היתר בהיתר, אך הוא חולק על ההנחה שתערובת צמר גמלים ורחלים היא תערובת היתר בהיתר. לדבריו, אמנם מבחינה מעשית שני סוגי הצמר אינם אסורים, אך הואיל וגם כעת צמר רחלים אסור בערבוב עם פשתן, הוא נחשב גם כעת כאיסור, ולכן תערובת גמלים ורחלים היא תערובת היתר באיסור. על

⁴ כעין זה כותב הצ"ח [כג. ד"ה והרי חדש], וכן מסיק אבן האזל [הל' חמץ ומצה פ"א ה"ז].

⁵ דברים אלו מבוססים על ההבנה שלשיטת רבי יהודה איסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא המשך האיסור שהיה קיים בימי הפסח, אמנם נראה שנחלקו בכך הראשונים; עי' תוס' [כח: ד"ה וחד] וחי' דושי הר"ן [כג: ד"ה מאי בנייהו], ואכמ"ל.

⁶ וכן נוקט הצפנת פענח [הל' חמץ ומצה פ"א ה"ו] ה'דן בגדר איסור חמץ וכותב: "ובאמת זה תליא בהך פלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון אם חמץ לאחר הפסח אסור מה"ת או מותר, דמאן דאמר אסור סבירא ליה דהחייב הוא בהדבר ולא בהזמן, ולמאן דאמר דמותר סבירא ליה דהחייב הוא בזמן". [וכן כותב הזכר יצחק [ח"א סי' ז].

⁷ הצעה זו – כמו גם דיוננו דלהלן במחלוקת המהר"ח אור זרוע והראב"ד – מבוססת על מאמרו הרב שמואל שמעוני [עלון שבות גיליון 165]: 'איסור הנאה מחמץ'.

⁸ מקור הפסק הוא בספר אור זרוע [ש"ת סי' תשעט].

פי דבריו אלו טוען המהר"ח אור זרוע שבתערובת היתר בהיתר אין דין ביטול ברוב, ולכן חמץ קודם הפסח אינו בטל ברוב.

הראב"ד חולק על שיטת המהר"ח אור זרוע:

ואם יטען טוען ויאמר איסור שבטל שוב אינו מתעורר אבל היתרות אינן מבטלות זו את זו, וחמץ קודם הפסח היתר הוא ואין מי שיבטלנו... נשיב ונאמר אין היתרין דומין לאיסורין, כי איך איסור יבטל איסור ויחזור היתר, אבל היתר מבטל היתר הכל היתר. ועוד, **כאן שהחמץ יש לו זמן איסור והשמן שנפל לתוכו אין לו זמן איסור, כהיתר ואיסור דמו ומבטלין זה את זה מהיותו עוד נאסר בפסח.** [תמים דעים סי' לו]

לטענת הראב"ד, תערובת חמץ ומצה קודם הפסח נחשבת לתערובת היתר ואיסור. טענת הראב"ד מבוססת על הצעתנו דלעיל, שאיסור חמץ אינו איסור זמן רגיל, שכן הזמן אינו שעת האיסור בלבד, אלא הוא מרכיב בגוף האיסור: זמן הפסח מגדיר את החמץ כגורם שלילי, וכך הוא הופך ל'חפצא של איסור'. בשל כך, גם לפני הפסח 'סיבת האיסור' קיימת, אלא שהאיסור בפועל קיים רק בימי הפסח, ולכן תערובת חמץ ומצה לפני הפסח נחשבת לתערובת היתר ואיסור.⁹

נמצא, אם כן, כי הראב"ד נוקט בהבנה המוצעת בשיטת רבי שמעון, כי גם לשיטתו חמץ בפסח נחשב ל'איסור חפצא'. לעומת זאת, המהר"ח אור זרוע חולק על הבנה זו, והוא מקיים את התפיסה בה נקטנו בתחילת השיעור, המשווה בין איסור חמץ לשאר האיסורים התלויים בזמן. כאמור, על פי תפיסה זו, מסתבר לראות את איסור חמץ כ'איסור גברא'¹⁰.

לסיום השיעור נעיר שתי הערות נוספות:

- א. בדברינו נקטנו כדבר פשוט שחמץ בפסח אסור בהנאה. כך נוקטים רוב התנאים וכן היא מסקנת ההלכה, אמנם רבי יוסי הגלילי [בגמ' כח:]: חולק וטוען: "היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה". על פי האמור ניתן להבין ששיטת רבי יוסי הגלילי נובעת מהחילוק העקרוני בין איסור חמץ לשאר המאכלים האסורים: שאר המאכלים האסורים אסורים לעולם, ולכן הם 'איסורי חפצא', ומטעם זה הם אסורים בהנאה; חמץ, לעומת זאת, הוא אסור בימי הפסח בלבד, ולכן הוא 'איסור גברא', ואם כן אין מקום לאוסרו בהנאה¹¹.
- ב. דברינו התבססו על סוגיית הגמרא המשווה בין חמץ לשאר המאכלים האסורים. אמנם, הרמב"ם [הל' חמץ ומצה פ"א ה"ב] מביא את דרשתו של חזקיה לאיסור הנאה מחמץ: "החמץ בפסח אסור בהנייה, שנאמר 'לא יאכל חמץ' – לא יהא בו התר אכילה", על אף שבהלכות מאכלות אסורות [פ"ח ה"ו] מביא הרמב"ם את דרשתו של רבי אבהו: "כל מקום שנאמר בתורה 'לא תאכל' 'לא תאכלו' 'לא יאכל', אחד איסור אכילה ואחד איסור הנייה במשמע". יש אחרונים [שפת אמת כא: ד"ה ופליגא דר"א; אבן האזל הל' חמץ ומצה פ"א ה"ז] הלומדים מכך שהרמב"ם אכן מחלק בין האיסורים: חמץ שונה במהותו משאר המאכלים האסורים, הואיל והוא איסור התלוי בזמן. בשל כך, לא ניתן ללמוד מאיסור האכילה הכתוב בחמץ שקיים גם איסור הנאה, ולכן יש צורך בדרשה מיוחדת: "לא יאכל חמץ – לא יהא בו היתר אכילה"¹².

בשיעור זה עסקנו במחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון בדין חמץ שעבר עליו הפסח. בעזרת ה' בשיעור הבא נעסוק במחלוקתם בדין חמץ לפני הפסח – ב"ד בניסן מחצות היום.

⁹ כן מבאר הקובץ הערות [לא, ב].

¹⁰ עיי' זכר יצחק [ח"א סי' ז] הדן בהרחבה בגדר איסור חמץ, האם הוא 'איסור גברא' או 'איסור חפצא'.

¹¹ הרב שמואל שמעוני במאמרו הנ"ל מפתח טענה זו בהרחבה.

¹² עיי' זכר יצחק [ח"א סי' ז] המביא ראיות שונות שלשיטת הרמב"ם חמץ הוא 'איסור גברא' בלבד. [ועיי' משנה למלך [שם], ה"ז] המביא את המהר"ב [ח"א סי' ז] המבאר באופן דומה מדוע הרמב"ם [שם] מביא מקור מיוחד לאיסור 'חצי שיעור' בחמץ.]

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל
ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל